

Nie 'n kans vat of 'n kans vermy nie, maar alle kanse benut! 'n Sosio-retoriese waardering van Prediker 11:1-6

H Viviers
(RAU)

ABSTRACT

No taking or avoiding of chances, but utilising all chances! A socio-rhetorical appreciation of Ecclesiastes 11:1-6

The book of Vernon K Robbins, Exploring the texture of texts: A guide to socio-rhetorical interpretation (Valley Forge: Trinity Press, 1996), is used to analyse the short, but complicated text, Ecclesiastes 11:1-6. Socio-rhetorical criticism provides for a sophisticated grasp on the complex phenomenon, "text". The analysis of the different textures of a text (inner, inter-, social and cultural, ideological and sacred) creates a rich environment of meaning, within which interpretation can take place. The conclusion reached on Ecclesiastes 11:1-6 is that it adheres to the values of protest wisdom, but markedly cynical and pessimistic. It advocates a "carpe diem" lifestyle, however, without escaping uncertainty. No interpretation is value-free and neither is this one. Hopefully it is sound within the created environment of meaning.

1 INLEIDING

Prediker 11:1-6, en trouens die hele boek Prediker, lok taamlik uiteenlopende interpretasies uit. Ideologiese "staanplek" (vgl later) speel in hierdie uiteenlopende spektrum van betekenistoeseegging ook geen geringe rol nie. So byvoorbeeld word dié perikoop enersyds as 'n siniese "hooglied van onsekerheid" verstaan en andersyds as positiewe raad tot mededeelzaamheid (v 1-2) en vlytigheid (v 6)¹. Die hele ingewikkelde problematiek van waardes en oortuigings in 'n teks ingebed en die dialoog wat dit oproep met die waardes en oortuigings van die eietydse wêreld word hierdeur op die tafel geplaas. Boonop het ons in Prediker met 'n besondere soort teks te make, te wete 'n wysheidstek van 'n bepaalde soort met sterk agnostiese trekke.

In 'n pas verskene boek (1996) van die Nuwe-Testamentikus Vernon K Robbins, *Exploring the texture of texts: A guide to socio-rhetorical interpretation*², spreek hy die kompleksiteit van tekskommunikasie treffend

aan. "Sosio-" verwys na die rykdom van kennis oor die wêreld van die teks, wat veral die afgelope twee tot drie dekades deur sosiaal-wetenskaplike studies ontsluit is. "Retories" verwys na die wyse hoe taal gebruik word om sin en betekenis te "onderhandel"; of in Robbins se woorde: "...socio-rhetorical criticism integrates the ways people use language with the ways they live in the world"³. Die boek poog verder om insigte vanuit resente ander benaderings (bv literêr, postmodern, teologies) in 'n werk-bare geheel te integreer en sodoende 'n verskeidenheid van "grepe" op die teks moontlik te maak. 'n Teks is vir Robbins soos 'n "...richly textured tapestry"⁴. Van die teksture wat 'n teks kenmerk is intra-tekstuele tekstuur, inter-tekstuele tekstuur, sosiale en kulturele tekstuur, ideologiese en ook religieuse (sakrale) tekstuur. Minstens drie van hierdie teksture behoort onder die loep geneem te word om 'n teks tot sy reg te laat kom. Enige tekstuur kan as invalshoek gebruik word, afhangende van die leser/eksegeet se belangstelling. Sosio-retoriese eksegese het egter ontstaan deur eers van "binne die teks" (intra-tekstuele tekstuur) na "buite die teks" te beweeg en bied steeds 'n goeie vertrekpunt en basis vir verdere ondersoek. 'n Ontleding van die verskillende teksture van 'n teks skep 'n ryke omgewing van betekenis waarbinne dialoog en interpretasie kan plaasvind vir die beter verstaan van die teks.

In wat verder volg word Prediker 11:1-6 (en per geleentheid die hele boek) aan die hand van bogenoemde teksture ontleed. Elke tekstuur en onderafdelings daarvan word eers kortliks omskryf. Daarna volg die analise en interpretasie daarvan vir die betekenis van die teks. Die ryke betekenisomgewing hierdeur geskep maak vanselfsprekend keuses vir bepaalde standpunte bo ander verkieslik.

2 INTRA-TEKSTUELE TEKSTUUR

Met intra-tekstuele tekstuur ("inner texture") bedoel Robbins "getting inside a text"⁵. Hy onderskei ses tipes intra-tekstuele tekstuur, naamlik herhalend, progressief, vertellend, openings-middel-sluitend, argumentatief en sensories-esteties. Die eerste vier lui dadelik by "teksimmanente eksegese" 'n klokkie, terwyl die laaste twee ook teksimmanente horisonne onmiddellik verruim. In 'n poëtiese teks soos Prediker 11:1-6, anders as in 'n narratiewe teks, figureer die vertellende tekstuur nie so prominent betekenisbydraend nie. Tipiese poëtiese konvensies weer komplementeer bogenoemde teksture.

Die herhalende tekstuur in Prediker 11:1-6 manifesteer op verskillende vlakke. Die opvallendste herhalende element in die perikoop is die

die viermalige herhaling “jy weet nie!” (v 2 - לֹא יָדַע; v 5 - אֵינְךָ יוֹדֵעַ en v 6 - לֹא יָדַע; v 6 - אֵינְךָ יוֹדֵעַ) en dit in 'n kort bestek van slegs ses verse. Onkunde/onsekerheid word hierdeur pertinent ingehamer en oortuig die meerderheid eksegete dat dit die saak is wat Prediker hier wil beklemtoon. Verse 1 en 2 is sintakties dieselfde opgebou: imperatiewe word gevolg deur ʔ-sinne wat die aksies motiveer. Hierdie selfde patroon word in vers 6 herhaal. Nie alleen word hierdeur 'n band tussen die begin en einde gelê nie, maar die afsluitende imperatief kry besondere prominensie as die skrywer se konkluderende oortuiging⁶. Die skrywer stel ook graag sake teenoor mekaar as teenpole om op hierdie wyse die uitgebreidheid van sy waarnemings te benadruk (vgl ook Pred 1:13). Dit word gedoen deur 'n antilogionfiguur⁷ in vers 1-2: “'n kans waag” (v 1) en “nie 'n kans waag nie” (v 2; vgl ook Spr 26:4-5). 'n Chiasme vervul hierdie funksie in vers 3-4 om die teenpool “sekerheid” (voorspelbaarheid) en “onsekerheid” (onvoorspelbaarheid) te benadruk: wolke (v 3a), wind (geïmpliseer in v 3b), wind (v 4a), wolke (v 4b)⁸. Woordpare (merismes) dra regdeur die gedeelte tot hierdie wye-hoek-kyk op die lewe by: see en land (v 1-2), suid en noord (v 3b), saai en oes (v 4), oggend en aand (v 6), “hierdie” of “daardie” (v 6).

Herhalings in 'n goedgeskrewe teks is nooit klakkeloos nie, maar progresseer dikwels om die gedagtegang of argumentasie verder te neem. Progressie is veral sigbaar in die viermalige herhaling van die sleuteluitdrukking “jy weet nie!” In vers 2 word dit binne 'n aforisme genoem. In vers 5 vind daar intensivering plaas deur die uitdrukking twee maal te herhaal binne 'n uitgebreide vergelyking (“ascending parallelism”⁹): Die verstaan van die vorming van 'n fetus is onmoontlik, hoeveel te meer die verstaan van al God se werk. Laasgenoemde werp ook lig op die religieuse tekstuur van die perikoop en die hele Prediker (vgl hieronder). Die finale “jy weet nie!” word teen die einde vir oulaas konkluderend ingeskerp, as Prediker se raad, “saai jou saad...”, om die onsekerheid van die lewe te hanteer.

Prediker 11:1-6 se afgrensing as formele en tematiese eenheid van omringende gedeeltes staan redelik vas¹⁰. Die openings-middel-afsluitende tekstuur is die volgende: vers 1-2 vorm 'n inleiding (vgl soortgelyke sintaktiese opbou en antilogionstylfiguur). Vers 6 vorm die afsluitende konklusie en rond die hele gedeelte af (“closure”). Die heropname in vers 6 van dieselfde sintaksis en soortgelyke tema van “risikoverspreiding” as in vers 1-2, bewerk ook 'n ringskomposisie (*inclusio*) oor die geheel¹¹. Vers 3-5 vorm die middelstuk. Vers 3-4 bind heg saam deur die chiasme wat dit vorm. Vers 4 se onkunde/onsekerheid word verder geïllustreer in

vers 5 (vgl ook deelwoorde שָׁמַר en רָאָה [v 4], en יָדַע [v 5]). Die retories-argumentatiewe tekstuur bevestig ook hierdie bepaalde segmentering van die teks¹².

Argumentasie is “retoriek”, dit wil sê dit wil oorreed/oortuig tot ’n bepaalde standpunt of handeling. In wysheidstekste is argumentasie die belangrikste teksfunksie¹³. Uiteraard is hierdie tekstuur van Prediker 11:1-6 wesenbelangrik vir die verstaan daarvan. Van die drie tipes retoriek binne klassieke retoriek, naamlik forensies, deliberatief en epideikties is Prediker deliberatief. Die boek wil aanmoedig of oorreed om Prediker se wysheidsperspektief te aanvaar en daarvolgens te handel.

Robbins identifiseer twee onderskeibare aspekte van die argumentatiewe tekstuur van ’n teks, naamlik ’n logiese en kwalitatief-uitbreidende aspek. Eersgenoemde het te make met argumente wat kenmerkend sillogisties van aard is, terwyl laasgenoemde te make het met analogieë, voorbeelde en aanhalings wat kwalitatief op die hooftese uitbrei¹⁴.

Vers 1-2 begin op ’n logiese noot met twee aforismes wat sillogisties opgebou is:

Vers 1 - Premis 1 (geïmpliseer) : Brood op die water is nie verniet nie!

Premis 2 : want na verloop van baie dae sal jy dit vind.

Konklusie : (dus) werp jou brood uit op die water!

Vers 2 - Premis 1 (geïmpliseer) : Dit is risikogewys beter om jou besittings te versprei.

Premis 2 : want jy weet nie watter onheil daar op aarde sal wees nie.

Konklusie : (dus) gee ’n deel aan sewe, ook aan agt.

Albei verse gebruik metafore uit die handelswêreld. Vers 1 moedig die berekende waag van ’n kans aan, selfs op die gevaarlike see waar jy al jou besittings kan verloor. Jy mag dalk net verras word deur dit terug te kry. Vers 2 moedig met die getallespreuk risikoverspreiding van jou besittings

op land aan ("...niet alles aan één spijker op te hangen"¹⁵). Die antilogion wat die twee verse gesamentlik vorm kan ook beskryf word as 'n argument van teenoorgesteldes¹⁶ (waag > sukses: veilig speel > mislukking). In een situasie kan jy dus 'n kans waag, maar in 'n ander situasie moet jy net mooi die teenoorgestelde doen om sukses te verseker. Die "reg lees" van 'n situasie bepaal dus jou sukses (vgl ook Spr 26:4-5). Ten grondslag van hierdie optrede lê die vergeldingsdogma, jy word beloon of gestraf vir jou wyse of dwase daad. Spangenberg¹⁷ argumenteer oortuigend dat ons hier met 'n aanhaling uit tradisionele wysheid te make het ("die regte ding doen op die regte tyd"). In klassieke retoriese terme vorm vers 1-2 Prediker se *exordium* en *narratio* (inleiding en die aan die orde stel van 'n bepaalde saak). Dit is egter nog onduidelik of Prediker hierdie aanhaling steun of verwerp. Die verdere kwalitatief-uitbreidende argumentasie gee die oplossing.

Die metafore in vers 3 vorm argumente van analogie¹⁸ om voorspelbaarheid uit te druk: vol wolke gáán reën en 'n sterk wind druk 'n boom in 'n bepaalde rigting om. Netsoos die handelswêreld "gelees" kan word ingevolge risiko's al dan nie, so ook die weerverskynsels. Tot hier word die tradisionele wysheid nog toegegee en die geïmpliseerde leser verwag dieselfde trant van argumentasie verder aan. Dan egter volg Prediker se eie oortuiging deur die analogie verder te neem ("extension of analogy"-argument¹⁹) in vers 4. Hy neem weer die weerverskynsel-metafoor op, maar ironies genoeg, nou om totale onvoorspelbaarheid uit te beeld - niemand kan werklik die weer voorspel nie! Spangenberg²⁰ is korrek as hy sê dat die chiasme wat die twee verse vorm (vgl hierbo), die teenoorgestelde standpunte van Prediker en die tradisionele wyses beklemtoon. Verder volg nog 'n verdere en finale kwalitatiewe uitbreiding op Prediker se oortuiging. Dit gebeur in vers 5 waar totale onkunde deur die uitgebreide vergelyking uitgebeeld word. Dit vorm die klimaks²¹ van Prediker se eie standpunt. Vers 5 vorm 'n *a fortiori*-argument²²: So min as wat jy die vorming van 'n fetus kan verstaan, nog minder die werk van God (vgl weer die dubbele "jy weet nie"). Dus, die ganse lewe is onseker, want oor God is daar onsekerheid. Vers 3-5 (vgl hierbo, middeldeel), bevat dus klassiek-retories, Prediker se *confirmatio* en *refutatio*, die bewys van sy saak en die weerlegging van dié van die opponente. Teenoor hulle "weet", klink Prediker se "weet nie" en oortuigend op.

Vers 6, Prediker se konklusie (*peroratio*) en advies van risikoverspreidende optrede, is dus as 'n pessimistiese teenstelling teen die ouer leermeesters se optimistiese raad in vers 1-2 bedoel. Volgens hulle kan die "reg lees" van 'n bepaalde situasie en dienooreenkomstig dit of dat doen,

onsekerheid besweer en sukses verseker. Prediker sê, “reg lees” van ’n situasie is nie moontlik nie, en daarom verval “dit of dat” doen. Doen eerder albei (“saai soggens én laatmiddag...”), maar wêét dat die lewe soos ’n dobbelspel is²³ en hoop maar vir die beste.

Die argumentatiewe tekstuur van Prediker 11:1-6, wat deur Spangenberg uitgewys is, skakel duidelik standpunte uit dat Prediker aan die begin tot naastediens en teen die einde tot vlytigheid aanmoedig. Die aanhalings in vers 1-2 staaf dus nie Prediker se oortuiging nie, maar hy polemiseer daarteen. Hy span dus die tradisionele wyses se standpunte teen hulleself in. Prediker 11:1-6 en die boek as geheel vorm in wese ’n disosiatiewe argument²⁴ teen tradisionele wysheid. Tradisionele wysheidsverklarings mag oënskynlik die lewe bevredigend verklaar ingevolge die vergeldingsdogma, maar in werklikheid, sê Prediker, is die lewe te kompleks, onseker en onvoorspelbaar. So dissosieer en distansieer hy hom van hulle met sy proteswysheid.

Die sensories-estetiese tekstuur poog om die sintuie van die leser “vas te vang” deur die teks. Dit gee aan die teks kleur en helderheid (“color and tone”), analoog aan die filmkuns. Dit gaan nie maar net oor die versierende (vermaaklike) waarde van keurige taalgebruik nie (dit wel ook), maar dra oteenseglik tot die oortuigingskrag van die teks by. Robbins²⁵, in navolging van Malina, wys op drie liggaamsones wat in gedurige wisselwerking met mekaar verkeer in die belewing van die werklikheid deur die aansprake van die teks: “A human being is endowed with a heart for thinking, along with the eyes that fill the heart with data [sone van emosiebelaaide gedagtes, my invoeging]; a mouth for speaking, along with ears that collect the speech of others [sone van ekspressiewe spraak, my invoeging]; and hands and feet for acting [sone van daadwerklike aksie, my invoeging]”.

Verskillende genres bied alreeds insae in hierdie tekstuur van die teks soos wat dit hulle lesers op verskillende maniere raak. Die sensories-estetiese ervaring van ’n vermaning in Prediker is byvoorbeeld anders as dié van ’n skertslied in Hooglied.

Die sone van emosiebelaaide denke in Prediker 11:1-6 bou op van optimisme tot pessimisme. Albei die metafore uit die handelwêreld in vers 1-2, hoewel aangebied as tradisionele wysheid, ontlok verbasing, maar steeds beheer oor die lewe. Dan volg die wolk- en windmetafore (v 3-4) en dié van die fetus in vers 5 wat ondubbelsinnig onsekerheid/onkunde uitspel - “jy weet nie!”. Die “sien” van die metafore het ten doel om te laat verstaan, om “kleurryk” te oortuig dat die lewe onseker en onvoorspelbaar is. Die leser kan dit as’t ware met “eie oë sien”. Wat Gitay²⁶ van die

boommetafoer in Psalm 1 sê, geld eweneens hier. Dit transformeer die twyfelagtige geestelike sfeer na die onweerlegbare, ervaarbare konkrete werklikheid. Die metafoer is dus meer as net 'n stilistiese versiering.

Prediker se (self-) ekspressiewe spraak kom veral vanaf vers 4 ter sprake waar hy sy eie oortuiging blootlê. Die metafore en uitgebreide vergelyking in vers 4-5 impliseer sy oortuiging van onsekerheid oor die lewe. In vers 6 spreek hy sy raad uit oor hoe om in so 'n fatalistiese situasie te oorleef, dit nie te hervorm nie, want só is die lewe nou maar. Hy doen dit deur 'n imperatief "Saai...". Terselfdertyd roep hierdie opdrag tot daadwerklike aksie op - om dubbel seker te maak en te hoop "mog het troffe".

Hartsoortuiging, die beeldryke verwoording daarvan en die aanmoediging tot spesifieke optrede vul en konstitueer hierdie troostelose prentjie van 'n onsekere wêreld. Treffende retoriek is dit beslis. Dit is ook verstaanbaar dat Prediker se dissipel in die slot (9:11) op 'n soortgelyke sensories-estetiese wyse resoneer.

3 INTER-TEKSTUELE TEKSTUUR

Met inter-tekstuele tekstuur bedoel Robbins die interaksie van die teks met verskynsels (intertekste) in die wêreld buite die teks. Die "inspeling" van die wêreld buite die teks op die teks kan met die volgende teksture ontleed word: mondelinge/skriftelike, kulturele, sosiale en historiese intertekstuele tekstuur²⁷.

Mondelinge/skriftelike intertekstuele tekstuur verwys na die aanhaling van mondelinge tradisies of skriftelike tekste deur direkte aanhaling ("resitering", verbatim of in die skrywer se eie woorde), rekontekstualisasie, rekonfigurasië en narratiewe-/tematies-uitbreidend. Hierbo is reeds daarop gewys dat Prediker in vers 1-2 en waarskynlik ook in vers 3 uit tradisionele wysheid aanhaal om daarteen te polemiseer. Hy rekontekstualiseer en rekonfigureer ou gangbare wysheid (vergeldings-denke) binne die denkraam van proteswysheid. Dit vind plaas deur argumentatiewe (tematiese) uitbreiding. Hy neem die argumente van die ortodokses só verder dat dit op die ou end teen hulleself boemerang (vgl argumentatiewe tekstuur hierbo). Dit maak Prediker se betoog treffend: Die geïmpliseerde leser verwag, veral na aanleiding van die openingsverse, die welbekende oorsaak-en-gevolg argumente, maar word verras met iets nuuts, 'n radikale protesterende en verwerping van ou wysheid.

Kulturele intertekstuele tekstuur het te make met kultuur-eiendommlike kennis ("insider knowledge") van 'n bepaalde kultuurgroep²⁸. Prediker

4:17-5:6 is 'n voorbeeld van die skrywer se "binne"-kennis van die Israelitiese kultus. Vers 5 se verwysing na God is nie 'n eksplisiete verwysing na hierdie bepaalde tekstuur nie, maar eerder Prediker se eie oortuigings (vgl ook 3:11; 8:17 en religieuse tekstuur hieronder). Gordis haal Levy aan²⁹ wat in vers 6 'n moontlike "eggo" (subtiele/indirekte kulturele intertekstuele tekstuur³⁰) van bygeloof hoor. Hiervolgens behoort bepaalde soorte werk op bepaalde tye van die dag gedoen te word, of herhaal te word, om bonatuurlike magte teen te werk. Dit is egter te betwyfel of dit Prediker se bedoeling met vers 6 is, maar toegegee, Gordis lys dit ook slegs as 'n moontlikheid.

Sosiale intertekstuele tekstuur verwys na algemene ("publieke") kennis wat deur alle inwoners van 'n bepaalde gebied gedeel word. Dit raak kennis oor sosiale rolle (bv koning, leermeester, slaaf, boer, soldaat, ens), sosiale instellings (bv tempel, paleis, huishouding, ens), sosiale kodes (bv skande, eer, gasvryheid, hardwerkendheid, ens) en sosiale verhoudings (bv eienaar, vriend, vyand, familielid, ens)³¹. Hierdie perikoop gee blyke van kennis van die sosiale leefwyse van die destydse wêreld. Die inleidingsverse sinspeel op die handelswêreld (see en land), die risiko's daaraan verbonde en veral die "versekering" daarteen (v 2 - risikoverspreiding). Uit die voorafgaande teksture het dit reeds duidelik geblyk dat die sosiale kode wat vers 1-2 ten grondslag lê nie "gasvryheid" is nie. Die landbou-wêreld en ook die mediese wêreld word gereflekteer. Albei hierdie wêreldes het oud-Oosterlinge gefassineer omdat daar nie verklarings was vir die "wonders" van die weerverskysels en die ontstaan van nuwe lewe in 'n fetus nie (vgl Job 10:8-12; 36:26 ev; 37:38; Ps 139). Wat die landbou betref was kennis van wind, wolke en seisoene baie belangrik (v 3,4,6) vir lewensnoodsaaklike oeste³². Vers 6 bied insae in die saai van saad met die hand op 'n omgeploegde grondakker. Die saad kon óf daarna weer toegeploeg word met 'n primitiewe ploeg getrek deur osse, óf deur vee oor die land te jaag om die saad in te trap. Saad kon ook op 'n braakland gesaai word en dan vir die eerste keer om- en inge ploeg word. Prediker se advies in vers 6 om in die oggend én laatmiddag te saai is problematies. Wat was die gebruikelike, slegs oggend en nie laatmiddag nie? Hierdie "gaping" in die teks is moeilik te vul (vgl hieronder). Wat wel duidelik is, is dat Prediker advies oor "risikoverspreiding" gee en daarmee die sosiale kode van hardwerkendheid/vlytigheid wat deur sommiges hier aanvaar word, uitkakel. Dit gaan hier nie soseer oor fluks werk nie, maar eerder oor "slim" werk.

Historiese intertekstuele tekstuur, die verwysing na een of meer historiese gebeurtenisse ("events")³³, is afwesig in ons perikoop.

4 SOSIALE EN KULTURELE TEKSTUUR

Die sosiale en kulturele tekstuur van 'n teks het volgens Robbins³⁴ te make met sosiologiese en antropologiese teorie en nie net met die sosiale en kulturele intertekstualiteit (vgl hierbo) van 'n teks nie. Dit gaan oor 'n teks se sosiale/kulturele "aard" as sodanig, met ander woorde wat dit is ("location") en wat dit beoog ("orientation"). Is 'n teks byvoorbeeld "revolutionêr", dan koester dit 'n soortgelyke disposisie by die lesers daarvan. Drie kategorieë "topoi" lig die analise van hierdie bepaalde tekstuur toe, naamlik spesifieke sosiale "topoi", algemene sosiale en kulturele "topoi" en "eintlike" ("final") kulturele kategorieë. 'n "Topos" dui die bron of "plek" aan van waaruit 'n skrywer argumente vorm.

Spesifieke sosiale "topoi" verwys na die respons van veral religieuse tekste op die werklikheid. Hieronder is 'n sewetal moontlike religieuse reaksies, naamlik bekerend ("conversionist"), revolutionêr ("revolutionist"), introversief ("introversionist"), gnosties-manipulerend ("gnostic-manipulationist"), wonderwerkend ("thaumaturgical"), reformerend ("reformist") en utopies ("utopian"). Prediker sou as gnosties-manipulerend beskryf kon word. Hy wil nie die wêreld grondliggend hervorm nie, want dit is volgens hom nie moontlik nie. Hierin is hy 'n tipiese wysgeer van sy tyd. Hy verskil egter van die ortodokse wysgere wat optimisties glo dat die regte daad stel jou in staat om die lewe suksesvol te bemeester. Prediker glo nie dat daar so iets is soos die regte daad nie. Die lewe is eerder 'n geval van "probeer-en-tref" (v 6). In 'n mate is Prediker ook introversief deur sy gereserveerde aanvaarding wat die lewe bied.

Die algemene en sosiale kulturele "topoi" verskaf die breë raam waarin die spesifieke sosiale "topoi" inpas. Hierdie "topoi" lei die leser in die destydse sosiale en kulturele sisteme in en vrywaar jou van etnosentrisme en anachronisme. Robbins onderskei 'n agttal sulke kultuursisteme, met in hakies die moderne eweknie: 1) Status-/skandekultuur ([mense-] regte kultuur). Status het te make met jou sosiale aansien wat jy passief ontvang (bv adelike geboorte) of aktief verwerf (bv deur goeie dade). Sinvolle lewe het te make met eer behou en skande vermy. Prediker se risiko-vermydende raad in vers 6 (en deur sy hele boek) beoog juis dít. Maar die wolk van fatalisme (vgl 1:2, 12:8: "Alles kom tot niks...") hang altyd oor selfs die mens se beste pogings. Onsekerheid sal daar altyd wees. 2) Diadiese persoonlikheid (individuele persoonlikheid). Prediker vertoon merkwaardig "modern" deurdat hy nie 'n groepsmens is wat ander gedurig nodig het om homself te vind nie. Hy oordeel "individualisties"³⁵, maar

staan tog ook nie 'n kluisenaarsbestaan voor nie (4:7-12). 3) Diadiese kontrakte/ooreenkomste (wetlike kontrakte). Die beginsel van wederkerigheid ("reciprocity") bind 'n gemeenskap saam, hetsy in die geval van gelyke vennote of in 'n meerdere-mindere ("patron-client") verhouding. Die God-Prediker verhouding se wederkerigheid is egter nie soos by die tradisionele wysheid vanselfsprekend nie. Daarvoor is die afstand tussen hulle te groot. 4) Uitdaag-respons-gemeenskap ("riposte"). Prediker leef in 'n toutrek-samelewing (strydlustig, "agonistic") waar een party gedurig 'n ander se sosiale ruimte binnedring, met goeie of kwade bedoelings. Dit word as 'n "uitdaging" beskou waarop daar 'n respons móét wees, anders is dit die ander party tot skande. Die "saai" van vers 6 impliseer so 'n uitdaging, maar vir Prediker is die respons nie vanselfsprekend nie, omdat God onpeilbaar is (v 5). 5) 'n Landbou-bestaansekonomie (industriële-technologies gebaseerde ekonomie) en 6) kleinboere en arbeiders word geïmpliseer in die perikoop. 7) Beperkte, onvoldoende lewensmiddele (oortruide lewensmiddele). Kleinboere se oorlewingstryd het hulle 'n houding van "net-genoenig-is-goed" ("wantlessness") laat ontwikkel. Anders as vandag was die ideaal nie om meer en meer te wil hê nie, maar dat almal ewe veel of ewe min besit. Iemand wat ryk word in 'n wêreld met beperkte middele en moontlikhede is met wantroue deur die bure bejeën, want dit is waarskynlik ten koste van hulle dat so iemand verryk is. Hierbo is melding gemaak van die "gaping" in vers 6, naamlik hoekom nou juis oggend én laatmiddag saai? Prediker adviseer hier "risiko-verspreiding" en hy eggo vers 2 se getallesspreuk. Laasgenoemde is gemik teen móontlike teëspoed, Prediker se raad is gemik teen sékere onsekerheid - "jy weet nie!" watter van die twee pogings gaan slaag nie. Waarom dan op dieselfde dag twee keer saai as die gebruikelike risiko-vermyding was om op verskillende tye van die plantseisoen (middel Oktober - April/ Mei) te saai³⁶? Die bygelooftsverklaring hierbo is reeds afgewys en hiermee ook ander innoverende pogings om hierdie gaping te "vul", omdat Prediker "saai" hier waarskynlik nie letterlik nie maar metafories³⁷ bedoel. Dubbel "saai" beteken dus 'n dubbele probeerslag in wat jy ook al aanpak, in die lig van onsekerheid (vgl ook 7:18). Waag eerder twee kansen in plaas van een, dus ontwikkel 'n lewenshouding van *carpe diem*³⁸. Dit hou ook die moontlikheid in van dubbel presteer, want miskien slaag al twee pogings (v 6b). Laasgenoemde sou in 'n "wantlessness"-gemeenskap beslis fronse van die bure ontlok en is daarom waarskynlik as baie ongewone raad ontvang. Moontlik polemiseer Prediker ook teen die algemeen aanvaarde idee van "wantlessness". Gegewe die Ptolemaïese oorheersing van Palestina in die derde eeu voor Christus (Prediker se konteks), met buitengewone ekono-

miese eise van alle vasale³⁹, sou hierdie lewenshouding net tot skade en skande lei. 8) Reinheidskodes waarvolgens mense op 'n skaal van rein tot onrein ingedeel word (bv Priester ... heiden) is afwesig in ons periokop.

Die vyf "eintlike" ("final") kulturele kategorieë, gekenmerk deur 'n dienooreenkomstige werklikheidskeppende retoriek, is 1) dominante kulturele retoriek, 2) subkulturele retoriek, 3) alternatiewe retoriek, 4) kontra-of opposisie-kulturele retoriek en 5) marginaal-tydelike ("liminal") retoriek. Prediker hoort tuis onder alternatiewe retoriek wat soos volg deur Robbins⁴⁰ omskryf word: "Counterculture rhetoric evokes the creation of 'a better society, but not by legislative reform or by violent opposition to the dominant culture'. The theory of reform manifest in its rhetoric provides an alternative and hopes that the dominant society will 'see the light' ... It evokes a willingness to live one's own life and let the members of dominant society go on with their 'madness'". 'n Volledig ontwikkelde alternatiewe kulturele retoriek grond ook sy oortuigings in 'n ondersteunende ideologie, by Prediker proteswysheid. Sy alternatiewe woordewêreld is dié van nugtere sinisme (vgl ook die implisiete outeur later).

Prediker adviseer sy lesers dus met 'n alternatiewe retoriek (proteswysheid), ter wille van die hantering (gnosties-manipulatief) van die anomalieë in die kultuur-eie sisteme van die destydse samelewing.

5 IDEOLOGIESE TEKSTUUR

Die analise van hierdie tekstuur het volgens Robbins⁴¹ eerder te make met mense (skrywers en lesers), waarvan tekste hulle produkte is. Dit het te make met die vertrekpunte, vooroordele, stereotipes en waardes van 'n bepaalde skrywer of leser en lê dus aan die teenoorgestelde pool van die intra-tekstuele tekstuur van 'n teks. Geen interpretasie van 'n teks is "objektief" of waardeneutraal nie⁴². Hierdie tekstuur van 'n teks het enersyds te make met die interpreteerders van tekste, die ideologiese bril waarmee hulle 'n teks lees (bv verskillende kommentare) en andersyds met die ideologiese staanplek van die geïnskribeerde, geïmpliseerde outeur. Ideologie, sê Robbins in navolging van Davis, is: "'an integrated system of beliefs, assumptions and values' that reflects 'the needs and interests of a group or class at a particular time in history'".

Interpreteerders van tekste word gevorm of "bepaal" deur individuele staanplek en ervarings ("individual locations"), hulle verhouding tot bepaalde groepe (bv kliek, "bende" ["gang"], aksie-(druk-)groep, faksie, belangegroep, ens) en metodologiese "skool" ("modes of intellectual discourse", bv histories-krities, sosiaal-wetenskaplik, postmoderne dekon-

struksie, ens). Laasgenoemde verklaar die verskillende benaderings van kommentatore wat skryf vanuit en vir hulle bepaalde interpreterende gemeenskappe. Ideologiese inklinasie in die geval van die Predikerteks word geïllustreer deur die “stuur” van die “onbepaaldheid” van die teks in twee opponerende rigtings. Whybray⁴³ beskou Prediker as ’n “preacher of joy”. Sy oproepe tot lewensgenot (2:24a; 3:12; 3:22a; 5:17; 8:15a; 9:7-9a; 11:7-12:1a) vorm vir Whybray die *Leitmotiv* van die hele boek. Vir Loader⁴⁴ is Prediker se grondtoon pessimisties. Die idee van lewensvreugde is ondergeskik aan die spanningsvolle sinloosheid van die lewe.

Die implisiete outeur kan veral geëien word deur geënkodeerde waardes, oortuigings en belangstellings in ’n teks. Die beeld van die implisiete outeur, soos dit vorm aanneem uit die hele Predikerteks, is dié van ’n siniese, kritiese wysgeer wat die waardesistiem van proteswysheid (vgl ook Job) aanhang. Sekerhede en vastighede (v 1-3) word aangeval en gerelativeer (v 4-6). Dit vorm ’n onderdeel van die bevraagtekening van die vergeldingsleer. Laasgenoemde word ook verwerp. Anders as in Job bly God egter ver, afsydig en onkenbaar (v 6).

6 RELIGIEUSE TEKSTUUR

Die religieuse of sakrale tekstuur van ’n teks het te make met “seeking the divine in a text”⁴⁵. Dit gaan hier oor God self, heilige mense, geestelike wesens, goddelike beheer van die geskiedenis, menslike verlossing en etiese verantwoordelikheid en geloofsgemeenskappe.

Hierbo is reeds genoem dat vers 5b “...jy ken nie die werk van God wat alles doen nie”, insae bied in Prediker se Godsbeskouing. Prediker is nie ’n ateïs of deïs nie. Hy glo dat God die Skepper en Gewer van alle lewe is en dit ook beheer (vgl 2:24; 3:13,18; 7:14). Hy is ook nie vyandig teenoor die kultus nie (4:17-5:6). God is vir hom egter ver en verhewe (5:1), onbeweeglik (7:13), vreesaanjaend (3:14; 7:18) en onkenbaar (8:16-17). Hy is ook die onwillekeurige noodlots-God (3:16-22; 6:2; 9:11-12). Prediker neig dus na agnostisisme. Hy leef in ’n tyd (3e eeu vC) toe God as ver en onpersoonlik beleef is en mense middelaarsfigure (bv engele) begin visualiseer het om die geloofsvakuum tussen hemel en aarde te vul⁴⁶. By Prediker self is daar nie so tussenganger tussen God en mens nie en God bly vér.

Die teikengehoor of “geloofsgemeenskap” wat die Predikerteks impliseer en met sy oortuigings wil voed is mense met sterk kritiese, skeptiese en agnostiese trekke⁴⁷. Loader beskryf hulle as mense wat “...alleen nog *aan* en niet meer *in* God geloven ... die sterk kritisch

tegenover de kerk en teologie staan...”⁴⁸. Prediker se moderne (gelowige) lesers word gewoonlik nooit volledig die geïmpliseerde lesers wat hy visualiseer nie, maar “korrigeer” sy vóór-Christelike oortuigings vanuit die Christusgebeure⁴⁹.

7 KONKLUSIE

’n Teks is ’n komplekse verskynsel. Kommunikasie deur woorde (gepraat of geskryf) is ingewikkeld, sodat ons slegs ten dele verstaan. Dit het geblyk ook die geval te wees met Prediker 11:1-6. Hoewel dit na ’n kort en eenvoudige perikoop lyk, is dit ’n teks wat gekenmerk word deur “onbepaaldheid”. Navorsers is dan ook verstaanbaar swygsamer oor hierdie gedeelte van Prediker as ander dele. Objektiewe en waardeevrye oordele by teksinterpretasie is nie moontlik nie. Robbins⁵⁰ vat dit raak saam: “...interpreters are deeply invested ideologically”; en tog is tekste “...programmatically and systematically analyzable”. Robbins se woorde geld ook vir die konklusie dat Prediker 11:1-6 tot risiko-vermydende optrede vermaan, vanuit ’n proteswysheidsperspektief: “Nie ’n kans vat of ’n kans vermy nie, maar alle kanse benut!”, want die lewe is onseker.

Robbins se sosio-retoriese benadering maak ’n gesofistikeerde greep op die kompleksiteit van ’n teks moontlik. Intra-tekstuele, inter-tekstuele, sosiale en kulturele, ideologiese en ook religieuse tekstuur skep inderdaad ’n ryke betekenisomgewing waarbinne interpretasie kan plaasvind. Sommige tekste vertoon wel sommige van hierdie teksture duideliker as ander, maar almal dra by tot die heggeweefde betekenistekstuur daarvan. Verder word nie alleen insigte uit die ouer en bekende benaderings in sosio-retoriek geïntegreer nie, maar word daar veral ruimskoots geput uit die opwindende moontlikhede van nuwe (of: nuut-ontdekte) benaderings (bv sosiaal-wetenskaplik, retories, ens).

Is genoemde teksture die somtotaal waaruit ’n teks bestaan? Met sy boek sopas voltooi het Robbins reeds ook die bywerking van nog teksture (bv psigologiese tekstuur) tot die bestaande⁵¹ in die vooruitsig gestel. Dit belooft om sy puik poging tot nog groter hoogtes te voer.

NOTAS:

- 1 Vergelyk J A Loader, *Prediker: Een praktiese bijbelverklaring* (T & T), Kampen 1984, 145 vir eersgenoemde standpunt en M A Beek, *Prediker/ Hooglied* (POT), Nijkerk 1984, 123-125; J van der Ploeg, *Prediker* (BOT VIII), Roermond 1953, 64-65 en R B Y Scott, *Proverbs. Ecclesiastes* (AB), New York 1965, 252, onder andere, vir laasgenoemde standpunt.

- 2 V K Robbins, *Exploring the texture of texts: A guide to socio-rhetorical interpretation*, Valley Forge 1996. Tydens 'n besoek aan Suid-Afrika in Augustus 1996, het Robbins die boek ook by 'n aantal universiteite bekendgestel.
- 3 Robbins, *a w*, 1.
- 4 *Ibid*, 2.
- 5 *Ibid*, 7.
- 6 Vergelyk G S Ogden, "Qoheleth XI 1-6", *VT XXXIII*, 2 (1983), 223.
- 7 I J J Spangenberg, "Quotations in Ecclesiastes: An appraisal", *OTE* 4 (1991), 31-32, definieer die antilogion (hier) as twee teenstrydige vermanings. Vergelyk ook I J J Spangenberg, *Die boek Prediker* (SBG), Kaapstad 1993, 163.
- 8 Spangenberg, *a w*, 1991, 33. Vergelyk ook R Gordis, *Koheleth - the man and his world: A study of Ecclesiastes*, New York 1951, 331.
- 9 Ogden, *a w*, 223.
- 10 *Ibid*, 222-224. Vergelyk ook Spangenberg, *a w*, 1993, 161-162.
- 11 Vergelyk ook K Galling, "Der Prediger", in: *Die fünf Megilloth* (HAT 18), Tübingen 1969, 120 en J A Loader, *Polar structures in the book of Qohelet* (BZAW 152), Berlin 1979, 68.
- 12 Hierdie segmentering, naamlik vers 1-2, 3-5,6, verskil van dié van Spangenberg, *a w*, 1993, 162 - vers 1-2, 3-4, 5-6, en Loader, *a w*, 1979 - vers 1-3, 4-5,6.
- 13 Vergelyk J A Loader, "Tekste met 'n Wysheidsperspektief", in: *Woorde wat ver kom* (LOT 1), F E Deist en W S Vorster (reds), Kaapstad 1986, 114.
- 14 Robbins, *a w*, 21.
- 15 G Ch Aalders, *De Prediker* (COT 18), Kampen 1948, 234.
- 16 C Perelman & L Olbrechts-Tyteca, *The new rhetoric: A treatise on argumentation*, Notre Dame 1969, 225.
- 17 Spangenberg, *a w*, 1991, 30-34.
- 18 Perelman & Olbrechts-Tyteca, *a w*, 373-376.
- 19 *Ibid*, 387-389.
- 20 Spangenberg, *a w*, 1991, 33.
- 21 Vergelyk ook A Lauha, *Kohelet* (BKAT 19), Neukirchen 1978, 199 en 203, wat die skopus van die perikoop in vers 5 gefokus sien.
- 22 Perelman & Olbrechts-Tyteca, *a w*, 365, 368.
- 23 O Kaiser, "Qoheleth", in: *Wisdom in ancient Israel: Essays in honour of J A Emerton*, J Day, R P Gordon en H G M Williamson (reds), Cambridge 1995, 88.
- 24 Perelman & Olbrechts-Tyteca, *a w*, 411.
- 25 Robbins, *a w*, 30.
- 26 Y Gitay, "Psalm 1 and the rhetoric of religious argumentation", in: *Literary structure and rhetorical strategies in the Hebrew Bible*, L J de Regt, J de Waard en J P Fokkelman (reds), Van Gorcum 1996, 239-240.
- 27 Robbins, *a w*, 40-68.
- 28 *Ibid*, 58.
- 29 Gordis, *a w*, 332-333.
- 30 Robbins, *a w*, 60.
- 31 *Ibid*, 62.

- 32 Vergelyk D C Hopkins, *The highlands of Canaan: Agricultural life in the early Iron Age* (The Social World of Biblical Antiquity Series 3), Sheffield 1985, vir 'n volledige bespreking van die destydse landboupraktyke. Vergelyk ook H W Hertzberg, *Der Prediger* (KAT 17), Gütersloh 1963, 202.
- 33 Robbins, *a w*, 63.
- 34 *Ibid*, 71-94.
- 35 Kaiser, *a w*, 83-84.
- 36 Hopkins, *a w*, 214-217.
- 37 D A Hubbard, "Principles of financial investment: Ecclesiastes 11:1-8", in: *Reflecting with Solomon: Selected studies on the book of Ecclesiastes*, R B Zuck (red), Michigan 1994, 345, en Gordis, *a w*, 333, is korrek dat vers 6 se oggend en laatmiddag saai-aktiwiteie metafores verstaan moet word. Gordis fouteer egter deur dit as 'n aanmoediging tot hardwerkendheid ("all the time") te beskou. D C Fredericks, "Life's storms and the structural unity in Qoheleth 11:1-12:8", *JSOT* 54 (1991), 104, se uitleg van werk in jou jeug (oggend saai) en werk in jou ouderdom (laatmiddag saai), is geforseerd vanuit die opvolgende gedeelte (11:7-12:8).
- 38 Vergelyk onder andere Aalders, *a w*, 237 en Hertzberg, *a w*, 203.
- 39 Vergelyk A Schoors, "Qoheleth: A book in a changing society", *OTE* 9 (1996) 68-87.
- 40 Robbins, *a w*, 87.
- 41 *Ibid*, 95.
- 42 Vergelyk F E Deist, "Bybelinterpretasie en Ideologiekritiek", *TE* 15 (1982), 4-17.
- 43 R N Whybray, "Qoheleth, preacher of joy" in: Zuck, *aw*, 203-212.
- 44 Loader, *a w*, 1984, 20.
- 45 Robbins, *a w*, 120.
- 46 Loader, *a w*, 1984, 18-19.
- 47 Vergelyk P A Verhoef se opmerkings in die voorwoord van Spangenberg, *a w*, 1993 en ook G A Barton, *The book of Ecclesiastes* (ICC 17), Edinburgh 1959, 183 wat Prediker as 'n "theistic agnostic" beskryf.
- 48 Loader, *a w*, 1984, 21.
- 49 So byvoorbeeld *ibid*, en Spangenberg, *a w*, 1993.
- 50 Vergelyk Robbins, *a w*, 132.
- 51 Tydens 'n lesing by die Randse Afrikaanse Universiteit in Augustus 1996.